

UN MORMÎNT CU MEDALIOANE ROMANE DE STICLĂ DIN NECROPOLA DE LA MIHĂLĂȘENI (JUD. BOTOȘANI)

DE

OCTAVIAN LIVIU ȘOVAN

Descoperirile aparținând culturii Sintana de Mureș-Černjachov, așa cum o dovedesc repertoriile arheologice întocmite pînă la această dată¹, apar cu o mare frecvență în Cîmpia Moldovei. Unele din așezările și necropolele acestei culturi, cum ar fi acelea de la Botoșani—Dealul Cărmidăriei², Miorcani³, Lețcani⁴ și Iași⁵, se remarcă nu numai printr-o mai mare întindere, ci și printr-un inventar deosebit de bogat, ceea ce presupune o locuire intensă și de durată, precum și o dezvoltare social-economică înfloritoare a populației respective. Printre descoperirile importante din această microregiune se numără și necropola semnalată în 1982 la Mihălășeni (jud. Botoșani)⁶, în care au fost dezvelite pînă în prezent un număr de 250 de morminte (55 de morminte de incinerare și 195 de morminte de înhumare), cuprinzînd numeroase piese de inventar, de o mare varietate, cum ar fi cataramae, fibule, pandantive, mărgelae, vase de lut și de sticlă etc.

O importanță particulară în cuprinsul necropolei de la Mihălășeni o are mormîntul de înhumare nr. 123, în care s-au găsit, printre altele, trei medalioane de sticlă romane. Groapa mormîntului, cu adîncimea de 1,55 m de la suprafața actuală a solului, avea forma aproximativ rectangulară cu colțurile mult rotunjite, fiind orientată pe direcția N—S (fig. 1/1). Scheletul, aparținînd probabil unei adolescente, a fost deranjat încă din antichitate, așa încît poziția lui inițială nu mai poate fi stabilită. Cu toate acestea, s-a putut constata că oasele craniului se aflau spre capătul de nord al gropii, oasele mîinilor în zona centrală, iar oasele picioarelor spre capătul de sud, ceea ce este de natură să sugereze că, pe de o parte, prin răscolirea mormîntului, oasele scheletului au rămas în general pe loc, iar pe de altă parte că orientarea scheletului a fost cu capul spre nord. De asemenea, cele mai multe piese din inventarul mormîntului par să fi rămas și ele pe locul inițial. Astfel, majoritatea vaselor de lut, grupate în jurul craniului și în regiunea bazinului și a membrilor inferioare, s-au păstrat întregi, cu excepția doar a două vase (fig. 3/1, 4), din care lipsesc părți mai mari sau mai mici. Chiar vasul de sticlă, deși cu pereții foarte subțiri și aflat în vecinătatea imediată a craniului parțial deranjat, s-a păstrat intact. În mod evident, trei mărgelae din colier au fost deplasate pînă în zona abdomenului.

Inventarul mormîntului cuprindea următoarele obiecte: 1—Fibulă de argint cu placă romboidală și semidisc (fig. 1/2), aflată în regiunea pieptului, în partea dreaptă. 2—Fibulă similară cu precedentă (fig. 1/3), găsită tot pe piept, în partea stîngă. 3—Cataramă de bronz cu verigă de formă aproximativ trapezoidală, circulară în secțiune (fig. 2/16), descoperită în interiorul paharului de lut prezentat la nr. 19. Piesa a ajuns probabil în această poziție ca urmare a deranjamentului de care am vorbit anterior. 4—Pieptene de os cu mîner semicircular și aripioare laterale drepte, lucrat din trei rînduri de plăcuțe, prinse cu nituri de fier (fig. 1/6), aflat în preajma craniului. Plăcuțele exterioare ale mînerului au fost lucrate

¹ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 79—81, 226—283. Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, 1, București, 1976. V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, 1—2, Iași, 1984—1985.

² N. Zaharia, Em. Zaharia, S. Rață, *Sondaajul arheologic de la Botoșani—Dealul Cărmidăriei*, în *Materiale*, 7, 1961, p. 461—469.

³ I. Ioniță, *Necropola din secolul IV e.n. de la Miorcani, jud. Botoșani*, în *Cercetări Istorice*, 1974, p. 81—92; idem, *La necropole du IVe siècle de n.è. à Miorcani (Inventaria*

Archaeologica. Roumanie, 8, R₄₂—R₅₁), București, 1977.

⁴ C. Bloșiu, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. de la Lețcani, jud. Iași*, în *ArhMold*, 8, 1975, p. 203—285.

⁵ I. Ioniță, *Așezarea de tip Sintana de Mureș — Cerneahov de la Iași — Fabrica de cărămizi*, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 267—306; idem, *Eine Siedlung der jüngerer Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Iași — Nicolina (Rumänien)*, în *Palast und Hütte. Beiträge zum Bauen und Wohnen im Altertum*, Mainz, 1982, p. 567—586.

⁶ P. Șadurschi, O. L. Șovan, *Necropola de tip Sintana de Mureș-Černjachov de la Mihălășeni, județul Botoșani*, în *Suceava. Anuarul Muzeului județean*, 10, 1983, p. 841—846.

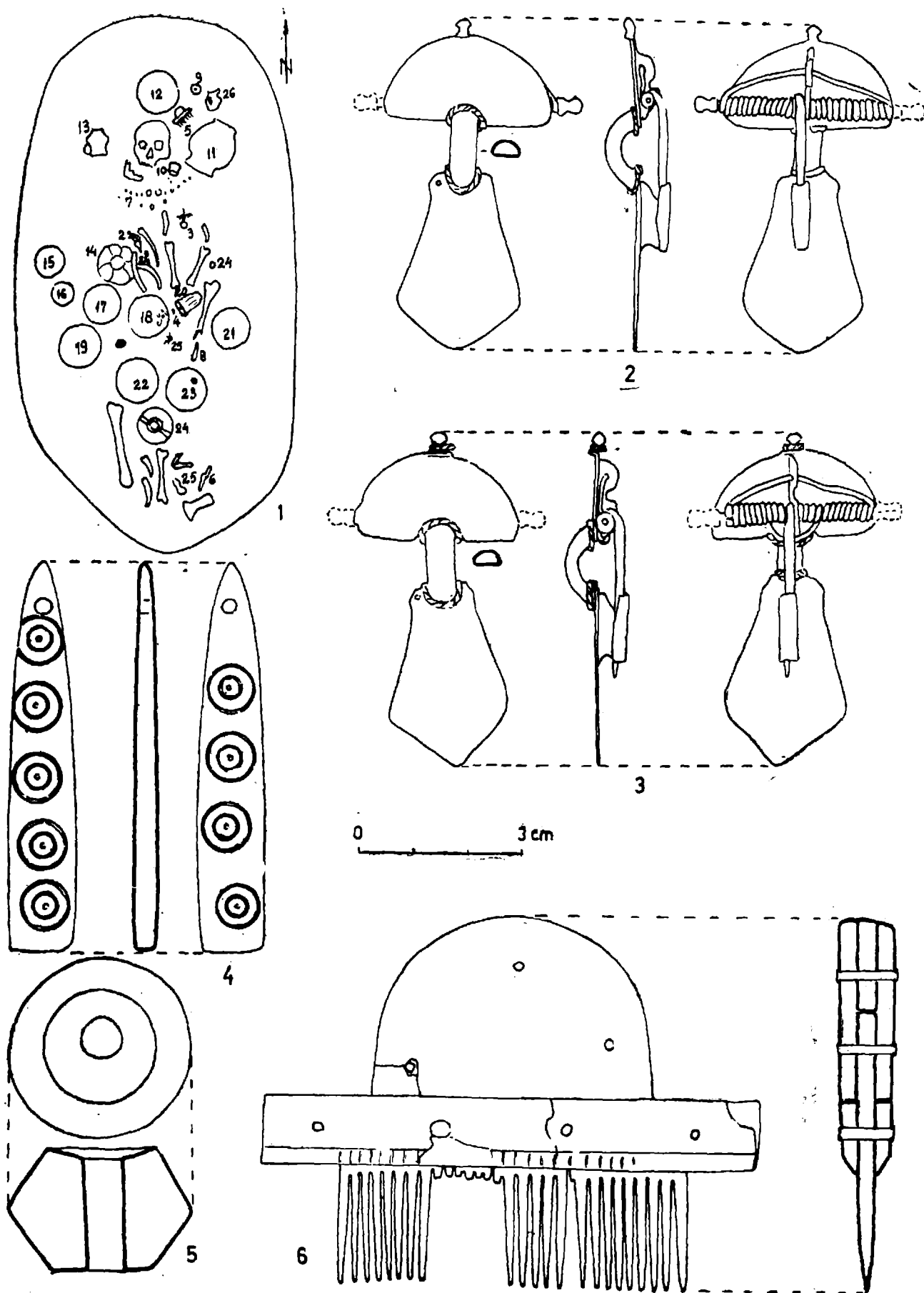

Fig. 1. Mihălășeni. Mormintul 123: planul mormintului (1), fibule de argint (2-3), pandantiv prismatic de os (4), fusaiolă de lut (5) și pieptene de os (6)

din câte două bucăți fiecare, una rectangulară la bază și alta semicirculară. Plăcuțele centrale, pe care au fost tăiați dinții, sînt în număr de cinci. 5—Cuțit de fier (fig. 2/18), găsit în zona picioarelor, între oase de animal rămase de la ofrandele de carne. 6—Colier compus din 22 de mărgelile și 3 medalioane de sticlă cu imagini realizate prin ștanțare: 11 mărgelile discoidale mici din sticlă albastră (fig. 2/1); 2 mărgelile cuboedrice din sticlă albastră (fig. 2/2); 3 mărgelile tubulare din sticlă verzuie (fig. 2/11); mărgică în formă de coșuleț din sticlă bleu (fig. 2/5); 2 mărgelile inelare, cu câte un colț prelungit, una din sticlă transparentă, iar alta din sticlă poroasă maronie (fig. 2/7); mărgică de formă aproximativ cilindrică, din pastă sticloasă maronie, cu o bandă în val încrustată cu alb și negru (fig. 2/3); mărgică bitronconică din sticlă neagră, decorată cu linii albe și „ochi” galbeni cu puncte negre (fig. 2/4); medalion de sticlă de culoare oliv, de formă circulară, cu diametrul de 1,8 cm, grosimea de 0,4 cm și înălțimea totală de 2,4 cm (cu veriga de atîrnare). Motivul, o broască țestoasă văzută de deasupra, se înscrie în interiorul unui cerc subțire în relief, cu diametrul de 1,1 cm, în afara căruia rămîne o bordură de 0,35 cm (fig. 2/8, 14); medalion de sticlă albastră, aflat într-o stare avansată de corodare, de formă circulară, cu diametrul de 1,3 cm, grosimea de 0,3 cm și înălțimea totală de 2,1 cm (împreună cu veriga de atîrnare). Pe una din părți a fost realizat un bust feminin văzut din față, încadrat într-un cerc subțire în relief cu diametrul de 0,9 cm, în afara căruia a rămas o bordură de 0,2 cm (fig. 2/10, 12); medalion de sticlă de culoare oliv, de formă circulară, cu diametrul de 1,8 cm, grosimea de 0,35 cm și înălțimea totală de 2,6 cm (cu veriga de atîrnare). Motivul reprezentat pe una din părți, Daniel în groapa cu lei, este inspirat din iconografia paleocreștină. Daniel, văzut din față, stă în picioare între doi lei, cu brațele ridicate în atitudine de rugăciune. Leiul se află în poziția cu spatele spre Daniel, dar cu capetele întoarse spre acesta. Scena este înscisă, ca și la celelalte două medalioane, într-un cerc subțire în relief, cu diametrul de 1,2 cm, în exterior rămînînd o bordură de 0,3 cm (fig. 2/9, 13). 7—Pandantiv prismatic de os, dreptunghiular în secțiune, avînd pe două fețe un ornament incizat, format din cercuri concentrice cu puncte la mijloc (fig. 1/4), aflat în regiunea femurului stîng. 8—Fusaiolă de lut bitronconică (fig. 1/5), descoperită la nord de craniu. 9—Vas de sticlă transparentă, cu pereții subțiri, corp globular și gura largă (fig. 2/17), găsit în stînga craniului, în poziție culcată. 10—Oală din pastă fină, cenușie, lucrată la roată, cu corpul globular, fundul profilat și concav (fig. 3/14), aflată tot în stînga craniului și tot în poziție culcată. 11—Castron din pastă fină cenușie, lucrat la roată, de formă generală tronconică, cu umerii ridicați, marginea evazată și fundul inelar (fig. 3/3), descoperit la nord de craniu. 12—Cană din pastă fină, cenușie, lucrată la roată, cu corp bitronconic, gît larg cilindric, toartă din bandă lată, fund concav și profilat, decorată cu două brii în relief (fig. 3/5), aflată în dreapta craniului, în poziție culcată. 13—Fragmente din partea inferioară a unui vas din pastă fină, cenușie, lucrată la roată, cu fundul inelar (fig. 3/1), descoperit lîngă bazin, în partea dreaptă. 14—Oală mică din pastă fină, cenușie, lucrată la roată, cu corp sferoidal aplatisat și fund plat profilat, decorată la partea superioară cu caneluri orizontale și linii verticale obținute prin tehnica lustrului (fig. 3/2), găsită în dreptul bazinului, lîngă peretele gropii. 15—Castron mic din pastă fină, cenușie, lucrat la roată, cu corp bitronconic și fund plat, decorat pe umăr cu o linie lustruită în val (fig. 3/13), situat spre sud de vasul precedent. 16—Oală din pastă fină, cenușie închisă, lucrată la roată, cu corpul bitronconic aplatisat și fundul inelar, profilat (fig. 3/10), aflată în stînga bazinului. 17—Oală din pastă zgrunțuroasă, de culoare cenușie deschisă, lucrată la roată, de formă globulară, cu fund concav și briu în relief sub margine (fig. 3/7), găsită acolo unde ar fi trebuit să fie bazinul și extremitățile proximale ale femurelor. 18—Oală din pastă fină, cenușie, lucrată la roată, cu corp sferoidal, fund plat și profilat și un mic briu în relief sub margine (fig. 3/9), descoperită în apropierea locului unde ar fi trebuit să se găsească femurul drept. 19—Pahar tronconic cu fund inelar, din pastă fină de culoare cenușie, cu firnis negru la exterior, decorat sub margine cu un șir orizontal de fațete lenticulare, încadrate de un briu în relief (sus) și o canelură (jos), iar pe restul corpului cu fațete ușor canelate verticale, unele din ele cu motive lustruite în reșea (fig. 3/12), găsit în zona bazinului, în partea dreaptă. 20—Oală din pastă zgrunțuroasă cu pietricele, lucrată la roată destul de grosolan, căreia îi lipsește marginea (fig. 3/4), aflată lîngă femurul stîng. 21—Oală din pastă zgrunțuroasă, cenușie, lucrată la roată, cu corp bombat, margine cu ușoară șanțuire la interior și fund concav, decorată cu o nervură în relief (fig. 3/6), descoperită în regiunea genunchilor. 22—Oală piriformă din pastă zgrunțuroasă cu pietricele în compoziție, de culoare cenușie, lucrată la roată, cu o nervură în relief sub margine și fund concav (fig. 3/8), găsită alături de vasul precedent, tot în regiunea genunchilor. 23—Amforetă din pastă fină, cenușie, cu torți circulare în secțiune și fund inelar, decorată cu o bandă lată în relief (fig. 3/11), aflată în poziție verticală în regiunea tibiei stîngi. 24—Resturi de coji de ouă, găsite în vasul din pastă zgrunțuroasă descris la nr. 17. 25—Oase de animal de la ofrande de carne, aflate în regiunea labelor picioarelor. În afara inventarului propriu-zis al mormîntului, în umplutura gropii au mai fost descoperite următoarele două obiecte: 26—Fibulă de bronz de tipul cu piciorul înfășurat, deformată (fig. 2/15), găsită în regiunea femurelor, la 15 cm deasupra fundului gropii. 27—Fragment dintr-un vas din pastă grosolană, de culoare brun-negricioasă, decorat cu briu alveolar, datînd din perioada La Tène timpuriu (secolele IV—III î.e.n.), aflat la nord-est de craniu.

Apartenența mormîntului nr. 123 la cultura Sîntana de Mureș este dovedită atît de practicile funerare, cit și de obiceiurile de port. La fel, majoritatea pieselor de inventar, care își găsesc numeroase

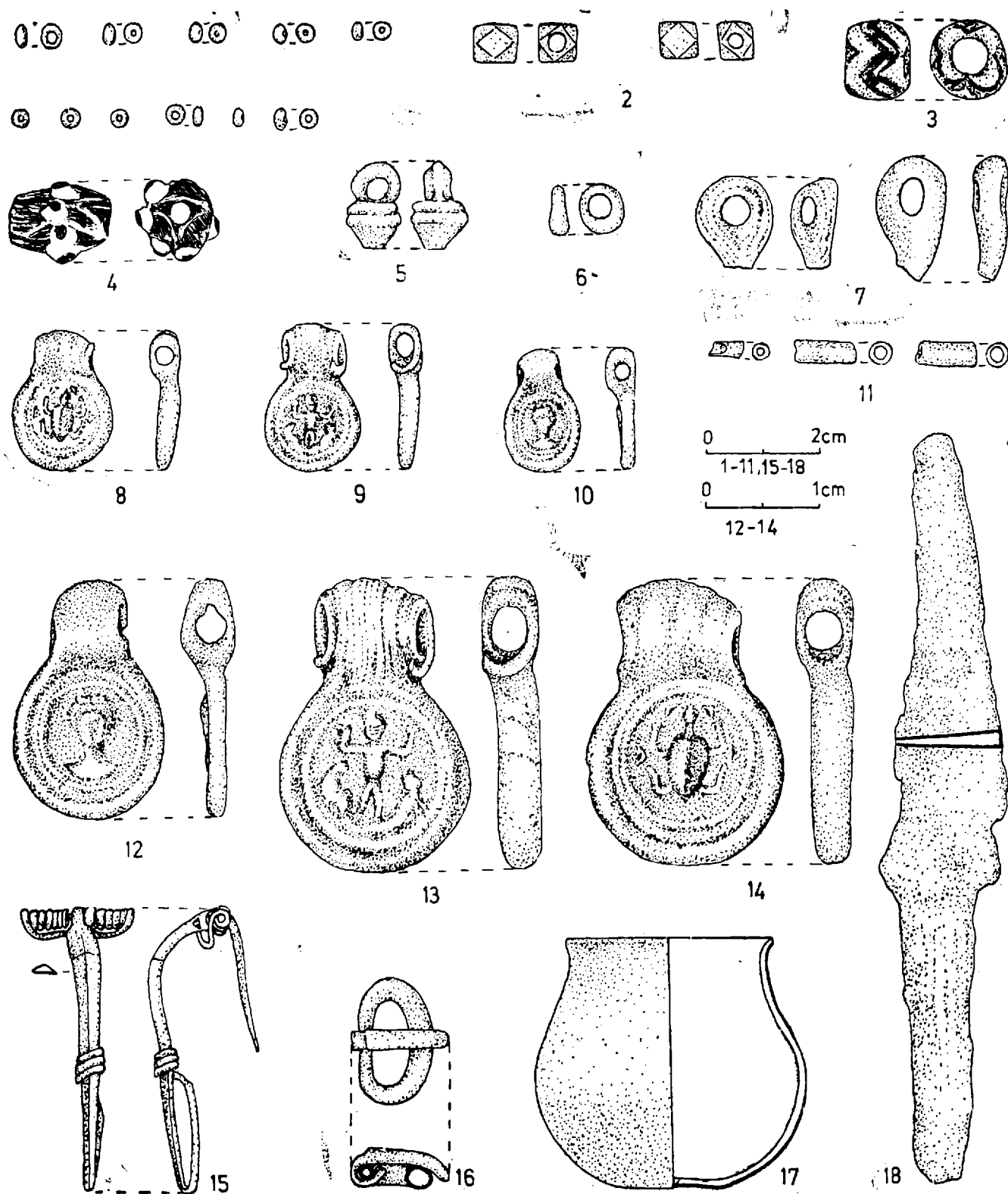

Fig. 2. Mihălășeni. Mormântul 123: mărgele (1-7, 11) și medalioane (8-10, 12-14) de sticlă, cataramă (16) și fibulă (15) de bronz, vas de sticlă (17) și cuțit de fier (18).

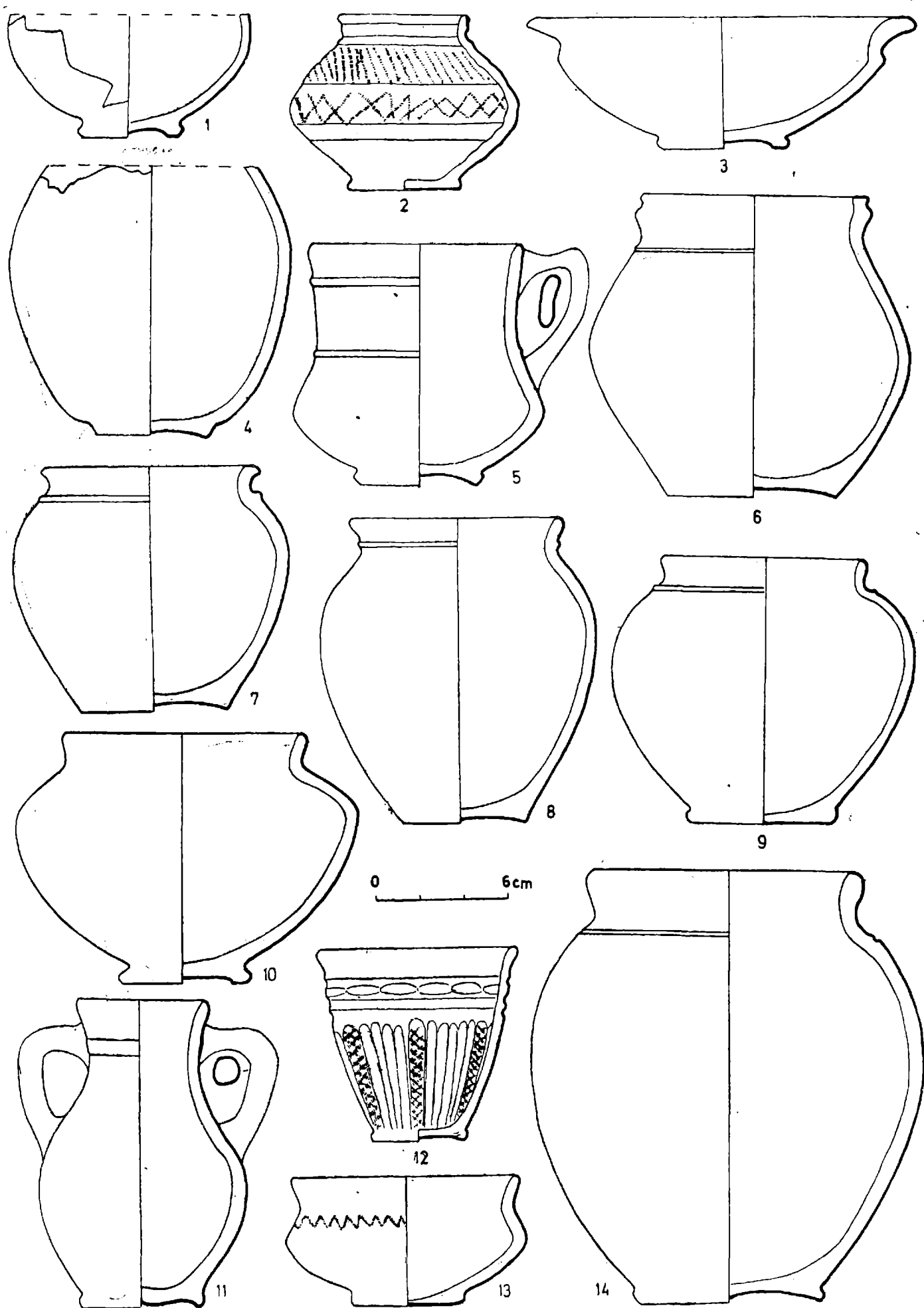

Fig. 3. Mihălășeni. Mormintul 123: vase lucrate la roată din pastă fină (1-3, 5, 9-14) și zgrunțuroasă (4, 6-8)

analogii nu numai în celelalte morminte de la Mihălășeni, ci și în alte necropole de același tip, cum ar fi acelea de la Miorcani⁷, Lețcani⁸, Tîrgșor⁹, Spanțov, Independența¹⁰, Sîntana de Mureș¹¹ etc., pledează evident pentru aceeași atribuire culturală.

În cuprinsul aceluiași mormînt de la Mihălășeni s-au găsit însă și cîteva piese care nu sînt caracteristice pentru necropolele culturii Sîntana de Mureș-Černjachov. Spre exemplu, vasul și medalioanele de sticlă sînt deocamdată unicate în aria acestei culturi. Piesele respective, de evidentă proveniență romană, se regăsesc între descoperirile din teritoriile Imperiului roman. Spre exemplu, un vas de sticlă asemănător cu acela de la Mihălășeni se afla în mormîntul 148 din necropola romano-bizantină de la Mangalia (*Callatis*)¹².

De asemenea medalioanele de sticlă, piese extrem de rare, își găsesc și ele cele mai apropiate analogii tot în necropola amintită de la Mangalia. Astfel, un medalion de sticlă cu un bust feminin văzut din față a fost descoperit în mormîntul 236¹³, unul avînd ca simbol o broască țestoasă în mormîntul 351¹⁴, iar alte șase, fără urechiușă de atîrnare, reprezentînd fiecare cîte o mască, au fost găsite în mormîntul 228¹⁵. Trebuie remarcat faptul că, în toate cele trei cazuri menționate, medalioanele se aflau în cuprinsul unor coliere. Tot în Dobrogea, s-au mai semnalat medalioane de sticlă la Tulcea (Aegyssus)¹⁶ și la Babadag-Topraichioi, acesta din urmă avînd ca reprezentare pe Daniel în groapa cu lei¹⁷, imagine asemănătoare cu aceea de pe medalionul de la Mihălășeni. În sfîrșit, medalioane de sticlă cu felurite reprezentări au fost descoperite și în alte regiuni ale Imperiului roman¹⁸.

O problemă deosebită pentru mormîntul 123 de la Mihălășeni o constituie încadrarea lui cronologică. În această privință, unele piese din inventar pledează pentru o etapă tîrzie a culturii Sîntana de Mureș. Astfel, cu excepția unuia singur, ceva mai mare, toate celelalte vase de lut sînt de dimensiuni destul de reduse, particularitatea sesizată pentru perioada finală a acestei culturi¹⁹. Tipul de pieptene cu mîner semicircular și aripioare laterale drepte, avînd plăcuțele exterioare din cîte două bucăți, se datează tot într-o etapă tîrzie²⁰. La fel, după unele observații mai recente, fibulele de argint cu placă romboidală și semidisc, cu diagonala mică situată spre partea inferioară a piciorului, de tipul acelor de la Mihălășeni, ar putea fi datate pînă la mijlocul secolului al V-lea e. n.²¹

Medalioanele de sticlă oferă și ele unele indicii cronologice valoroase. C. Preda, observînd că imaginea bustului feminin văzut din față de pe medalionul din mormîntul 236 de la *Callatis* este „foarte asemănătoare cu efigiile imperiale de pe monedele romane de la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul celui următor”, datează piesa respectivă la finele veacului al IV-lea²². În acest context este de amintit că prima monedă cu efigia unei împărătese reprezentată sub forma unui bust văzut din față, care ar fi putut constitui modelul mai apropiat pentru medalioanele în discuție, aparține Liciniei Eudoxia, căsătorită cu Valentinian al III-lea în anul 437²³. Trebuie de menționat însă că între reprezentările de pe medalioanele de la Mihălășeni și *Callatis*, pe de o parte, și aceea de pe moneda Liciniei Eudoxia, cu o diademă radiată și un șirag dublu de perle care cade de o parte și de alta a feței²⁴, pe de altă parte, există unele deosebiri, fapt pentru care nu putem avea certitudinea că efigia de pe moneda respectivă a servit ca model pentru medalioanele de sticlă în discuție. Medalionul cu reprezentarea unei broaște țestoase, așa cum deja s-a menționat, își găsește o replică apropiată în mormîntul 351 de la *Callatis*, în care au mai fost descoperite un ac de păr cu capul poliedric datat către sfîrșitul secolului al IV-lea e. n.²⁵, precum și o cataramă de argint încadrată la finele secolului al IV-lea sau la începutul secolului al V-lea²⁶. În

⁷ Vezi nota 3.

⁸ Vezi nota 4.

⁹ Gh. Diaconu, *Tîrgșor. Necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965.

¹⁰ B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, București, 1966.

¹¹ I. Kovács, *A maroszentannai népvándorlaskori temető*, în *Dolgozatok*, 3, 1912, 2, p. 250-342.

¹² C. Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București, 1980, p. 34, 97, pl. LXXII, M 148.1.

¹³ *Ibidem*, p. 104, pl. XXVI, M 236. 2.

¹⁴ *Ibidem*, p. 113, pl. XXVI, M 351.1; XC, M 351.1. Imaginea de pe piesa respectivă a fost interpretată ca reprezentînd cu probabilitate un scarabeu.

¹⁵ *Ibidem*, p. 103, pl. LXXVI, M. 228. I. M. Tempelmann-Maczyńska, *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, Mainz, 1985, p. 131, n. 402.

¹⁶ Cr. Opaît, *Doă amulete de sticlă din nordul Dobrogei*, în *Peuce*, 9, 1984, p. 337, 696.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ N. Cambi, *Neki kasnoantički predmeti od stakla s figurativnim prikazima u Arheološkom muzeju u Splitu*, în *Arheološki*

Vestnik. Acta Archaeologica, 25, (1974) 1976, p. 139-157. Unele medalioane apar și în regiunea de nord a Mării Negre, dar ele diferă destul de mult de acelea de la Mihălășeni. E. M. Alekseeva, *Antičnye busy Severnogo Pričernomor'ja (Archeologija SSSR. Svod arheologičeskich istočnikov, G 1-12)*, Moskva, 1975, pl. 1.

¹⁹ I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi*, Iași, 1982, p. 116-117.

²⁰ La Independența, piepteni de acest tip se datează în ultima fază a necropolei. I. Ioniță, *Das Gräberfeld von Independența (Walachei)*, Bonn, 1971, p. 15, 22, 45, Abb. 3, 4; 6.

²¹ M. Kazanski, *À propos de quelques types de fibules ansées de l'époque des grandes invasions trouvées en Gaule*, în *Archéologie Médiévale*, 14, 1984, p. 7-9, pl. I, 1-3.6.

²² C. Preda, *op. cit.*, p. 55.

²³ I. Douoiu, *Efigii feminine pe monedele romane*, București, 1983, p. 109-110, fig. 138.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ C. Preda, *op. cit.*, p. 61-62, 113, pl. XXX, M 351.

²⁶ *Ibidem*, p. 38, pl. XV, M 351.

sfârșit, referitor la medalionul reprezentînd pe Daniel în groapa cu lei de la Babadag-Topraichioi se susține că ar proveni dintr-un context arheologic de la mijlocul secolului al V-lea e. n.²⁷

Prin urmare, principalele piese din inventar (fibule, pieptene, medalioane) susțin o încadrare foarte tîrzie a mormîntului 123 de la Mihălășeni, și anume la sfîrșitul secolului al IV-lea sau la începutul celui următor. În ceea ce ne privește, înclinăm spre această ultimă datare, adică la începutul secolului al V-lea e. n. Nu este lipsit de interes faptul că mormîntul 123 era situat în marginea estică a necropolei, într-o zonă cu înmormintări tîrzii, în care se aflau cu predilecție morminte orientate pe direcția V (cap) — E (picioare),

Ceea ce este de remarcat în chip cu totul deosebit la mormîntul 123 de la Mihălășeni sînt cele trei medalioane de sticlă. Primele două, avînd ca simboluri un bust feminin și o broască țestoasă²⁸, sînt de tradiție păgînă, iar ultimul, pe care s-a realizat scena cu Daniel în groapa cu lei, este o piesă paleocreștină. Orientarea N—S a mormîntului, precum și inventarul foarte bogat, cuprinzînd printre altele numeroase vase de lut și oase de animale de la ofrande de carne, reprezintă practici funerare ale unei populații care nu adoptase încă religia creștină. Totuși, situarea mormîntului 123 într-o zonă cu morminte lipsite de inventar și orientate V—E, așadar înmormintări după rit creștin, arată că la acea dată creștinismul pătrunsese deja la o parte a populației din regiunile de nord ale Moldovei. Situația de la Mihălășeni, în care mormintele de rit păgîn și acelea de rit creștin coexistă pe același spațiu al necropolei și în care aceeași persoană poartă asupra sa deopotrivă piese cu reprezentări păgîne și creștine, este de natură să dezvăluie conviețuirea vechilor credințe și practici păgîne cu creștinismul incipient, precum și o toleranță încă foarte largă la vremea respectivă. Exceptînd piesele descoperite în complexele romane de la Barboși²⁹, medalionul cu reprezentarea lui Daniel în groapa cu lei este cel mai vechi obiect paleocreștin semnalat pînă în prezent pe teritoriul Moldovei, locul aflîndu-se departe spre nord de zona de ocupație romană de odinioară. Medalioanele de sticlă de la Mihălășeni pun într-o lumină nouă caracterul complex al relațiilor dintre populația din nordul Moldovei și lumea romano-bizantină la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul celui de al V-lea.

UNE TOMBE À MÉDAILLONS ROMAINS EN VERRE DE LA NÉCROPOLE DE MIHĂLĂȘENI (DÉP. DE BOTOȘANI)

RÉSUMÉ

Dans la nécropole de type Sintana de Mureș — Černjachov de Mihălășeni (dép. de Botoșani) on a découvert jusqu'à présent 55 tombes à incinération et 195 tombes à inhumation. Parmi celles étudiées jusqu'à présent on remarque la tombe d'inhumation no. 123. Le squelette, dérangé depuis l'antiquité, se trouvait dans une fosse rectangulaire (fig. 1, 1) et il était orienté N (tête)—S (pieds). Le mobilier funéraire de la tombe contenait 2 fibules en argent (fig. 1, 2—3), une boucle de ceinture en bronze (fig. 2, 16), un peigne en os (fig. 1, 6), un couteau en fer (fig. 2, 18), un collier comprenant 22 perles en verre (fig. 2, 1—7, 11) et 3 médaillons (fig. 2, 8—10, 12—14) en verre, un pendentif prismatique en os (fig. 1, 4), un fuseau en terre cuite (fig. 1, 5), un vase en verre (fig. 2, 17), 14 vases travaillés à la roue en pâte fine (fig. 3, 1—3, 5, 9—14) et grumeleuse (fig. 3, 4, 6—8) et des os d'animaux d'offrandes en viande. De même, dans le remplissage de la fosse de la tombe on a trouvé une fibule en bronze à pied enroulé (fig. 2, 15) et un fragment d'un vase datant de la période La Tène.

Les trois médaillons en verre présentent un intérêt particulier. L'un d'entre eux a comme représentation une tortue (fig. 2, 8, 14), le deuxième un buste féminin vu de face (fig. 2, 10, 12), et le troisième, Daniel dans la fosse aux lions (fig. 2, 9, 13). Les deux premiers médaillons ont des représentations de tradition païenne, et le dernier présente une scène de la mythologie paléochrétienne. Ces médaillons en verre ont des analogies dans la nécropole romano-byzantine de Mangalia (*Callatis*), ainsi que dans une découverte de Babadag-Topraichioi. Des pièces similaires ont été trouvées dans d'autres régions aussi de l'ancien empire romano-byzantin.

Conformément au mobilier funéraire découvert, la tombe 123 peut être datée à la fin du IVe ou au commencement du Ve siècle de n. è. Elle était orientée N—S et avait un riche mobilier funéraire, entre autres des vases en terre cuite et des os d'animaux d'offrandes en viande, ce qui montre que, quoi qu'elle eût une pièce paléochrétienne dans le collier, la personne enterrée n'était

²⁷ Cr. Opaiț, *op. cit.*, p. 337.

²⁸ Pentru unele probleme de semnificație și reprezentare a broaștei țestoase în antichitate vezi A. Jacob, E. Saglio, *Testudo*, în Ch. Daremberg, E. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, 5, p. 157—158; H. Gossen-Steier, *Schildkröte*, în *RE*, II A, 1, 1921, c. 427—433; W.

Richter, *Schildkröte*, în *Der kleine Pauly. Lexikon der Antike*, 5, 1979, c. 9—10; E. M. Alekseeva, *op. cit.*, p. 43—44, pl. 11, 14—16; 12, 8; 13, 47.

²⁹ S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei. Secolele II î.e.n. — III e.n.*, Iași, 1981, p. 219—221.

pas chrétienne. En échange, la tombe était située dans une zone à tombeaux manquant de mobilier funéraire et orientés V (tête)–E (pieds), donc des enterrements d'après le rite chrétien. La situation de Mihălășeni dévoile, d'une part, la coexistence des anciennes croyances païennes avec le christianisme à ses débuts et, d'autre part, une tolérance religieuse très large pour l'époque respective.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Mihălășeni. Tombe 123 : plan de la tombe (1), fibules en argent (2–3), pendentif prismatique en os (4), fuseau en terre cuite (5) et peigne en os (6).

Fig. 2. Mihălășeni. Tombe 123 : perles en verre (1–7, 11) et médaillons (8–10, 12–14) en verre, boucle de ceinture (16) et fibule (15) en bronze, vase en verre (17) et couteau en fer (18).

Fig. 3. Mihălășeni. Tombe 123 : vases travaillés à la roue en pâte fine (1–3, 5, 9–14) et grumeleuse (4, 6–8).